

Les sources manuscrites de la théorie de la musique
(S. IX-XVI)

Tübingen, Universitätsbibliothek (D-Tu)

Mc 48, f. 14r-17r

Transcription : Christian Meyer

(septembre 2012 – rév. oct. 2017)

14r

¹Est autem ergo specialiter videndum quod huius operis due sunt partes principales. ²In quarum prima determinatur de nominibus vocum et cum hoc de modo mutacionum. ³In 2^a vero parte huius operis determinatur de tonis scilicet ostendendo cuius toni unusquisque cantus sit sive fit <in> introitibus sive in gradalibus sive in antiffanis etc. ⁴Consequenter advertendum est de articulo primo.

⁵Quantum igitur ad primam partem huius operis est notandum quot septem sunt littere latine quibus omnes voces exprimuntur, scilicet ·A·, ·B·, ·C·, ·D·, ·E·, ·F·, ·G·. ⁶Et illis latinis una greca littera preponitur quia latini ortum habent a greco. ⁷Et nota ex quo hic incipit determinare de voce seu de vocibus. ⁸Tunc vox in manu sic describitur : vox est sonus continens aliquam istarum sex *ut, re, mi, fa, sol, la*, et sunt sex voces in manu ⁺...⁺ quibus vocibus ipsa tota musica conservatur scilicet *ut, re*, etc.

Versus :

⁹His sex formatur tota musica et servatur.

¹⁰*Ut re mi fa sol la* modulatio musicæ cantat.

8 manu ⁺...⁺ quibus] manu men^{bus} (*post corr.*) quibus *cod.*

¹¹ Et nota quod septem littere preanumerate una cum istis vocibus etiam dicuntur claves.

Versus :

¹² Sillaba sit prima clavis reseratque cantum.

¹³ Sunt voces relique quia cernuntur resonare.

¹⁴ Secundo est notandum principaliter quod decem et novem sunt claves in manu et una extra manum, scilicet ·e·la.

Versus :

¹⁵ Claves in manu reperimus denas quoque novem.

¹⁶ Pro quo notandum quod clavis in manu sic describitur : clavis est littera alphabeti cum certa vel certis voce vel vocibus sibi adiuncta vel adiunctis ostendens ubi quilibet cantus incipiat et finiatur. ¹⁷ Et nota quod ille decem et novem claves dividuntur in quinque partes. ¹⁸ Unde prime 4^{or} dicuntur graves, quia cum gravi accentu proferuntur. ¹⁹ Sequentes autem 4^{or} id est secundi 4^{or} dicuntur esse finales quia omnis cantus regularis et Gregorianus in eis finitur. ²⁰ 3ⁱⁱ autem 4^{or} dicuntur acute quia sono accuto proferuntur, i. voce excelsa, ut bene patet in cantu acuto. ²¹ 4ⁱⁱ autem sequentes dicuntur superacute quia cantus coralium in eis altiori sono profertur. ²² Quinti autem sequentes et ultimi dicuntur excellentes quia iste claves omnium aliarum clavium excellent, i. nullus est cantus compositus regularis et Gregorianus, qui istas voces in numero 4^{or} existentes excellat.

²³ 3° principaliter est notandum quod tres sunt cantus in manu, scilicet be duralis, naturalis et b mollis.

Versus :

²⁴ Tu qui solvabis tres cantus esse notabis.

¹² reseratque] reserat quia *cod.*

¹⁵ manu] numero *cod.*

²⁰ acuto] accanto *ante corr. ab alia manu* | bene lect. *dub.*

²⁵ Pro quo notandum quod cantus in manu sic describitur : cantus est modulacio harum sex vocum, scilicet *ut, re, mi, fa, sol, la*. ²⁶ Et isti tres cantus preanumerati, scilicet b duralis, naturalis et b mollis subdividuntur in septem, scilicet be duralis in tres, naturalis in duas, similiter et b mollis in duas. ²⁷ Unde primus cantus b duralis in manu incipit in ·G·ut in prima clave in linea et finitur in ·E·lami in spacio. ²⁸ 2us autem b duralis incipit in ·G·solreut in spacio, et finitur in ·e·lami in linia. ²²⁹ 3us autem b duralis incipitur in ·gg·solreut in linia et finitur ex<tra> manum in ·e·la in spacio. ³⁰ Corellative ubicumque ponitur in manu ·g· simplex vel duplata, ibi incipitur aliquis cantus b duralis, et ubicumque ponitur ·E· simplex vel duplata ibi finitur aliquis cantus h duralis. ³¹ Et nota quod 3us cantus h duralis non habet finem in manu cum solum in manu bis ponatur illa littera ·E· ³² Aliqui tamen subiungunt ·e·la in fine omnium clavium et extra manum ad finiendum 3um cantum h duralem.

14v

³³ Sed primus naturalis incipit in ·C·faut in spacio et finitur in ·a·lamire in linea. | ³⁴ Secundus vero naturalis incipitur in ·c·sol-faut in linia et finitur in ·aa·lamire in spacio. ³⁵ Corellative ubicumque ponitur ·C· cum illa voce *ut*, ibi incipitur aliquis cantus naturalis. ³⁶ Et ubicumque ponitur ·a· includens illam vocem *la*, ibi finitur aliquis cantus naturalis. ³⁷ Sed primus b mollis incipitur in ·F·faut in linea et finitur in ·de·lasolre in spacio. ³⁸ Secundus autem b mollis incipitur in ·ff·faut in spacio et finitur in ·dd·lasol in linea. ³⁹ Correlative : ubicumque ponitur ·f· simplex vel duplata ibi incipitur aliquis cantus b mollis, ⁴⁰ et ubicumque ·d· includens *la* ibi finitur aliquis cantus b mollis.

Versus :

⁴¹ Hos partire potes septem clavibus quoque aptes.

⁴² Tres duos confert naturales ·C· geminatos,

⁴³ Et tot b molles ·F· demonstrat tibi cantus.

⁴⁴ ·G· dat h duram, ·C· naturalem ·F· quoque b mollem

⁴⁵ Et ·E· finit ·h·, ·a· simul na<turalis> ·D· quoque ·b·

⁴⁶Et nota quod cantus ymo dicitur h duralis quia dure cantatur, sed naturalis ymo quia naturaliter iuxta gradum assensionis vel descensionis canitur. ⁴⁷Sed b mollis vero quia molliter canitur in sua principali nota scilicet in *fa*.

⁴⁸Ulterius notandum, si tu vis scire cuius vel in quo cantu sit nota quam tu iam solvast, vel aliunde quelibet nota econverso super unam notam suo proprio cantui assignatur, tunc oportet te descendere de illa nota de qua queritur usque ad proximum *ut*.

⁴⁹Et si illud *ut* stat in *·E·*, tunc nota precedens de qua quesivisti stat in cantu naturali et consequenter alie note secum posite donec fit alia mutacio. ⁵⁰Et facta alia mutatione queras iterum sicut prius.

⁵¹Pro quo sciendum ulterius quod anumerando decem et novem claves per iuncturas sinistre manus incipiendo in capite pollicis, locando ibidem *·G·ut* et postea in superiori iunctura *·A·re* et sic de aliis iuncturis. ⁵²Et sic tunc omnis iunctura inpar dicitur esse linea ita quod clavis que sic numerando cecidit in iuncturam inparem debet in cantu signare in linea cum suis vocibus ut *·G·ut* cum illa voce *ut*. ⁵³Sed clavis autem que sic numerando tetigerit iuncturam parem debet in cantu cum suis vocibus locari in spacio ut *·A·re* cum illa nota *re*.

⁵⁴Post hec cognosce que linea que spaciumve

⁵⁵Impar iunctura sit quevis linea dicta

⁵⁶Vult numero pari spacium iunctura vocari. etc.

15r

⁵⁷Restat nunc dicere de mutatione vocum in predictis clavibus contentarum. ⁵⁸Pro quo sciendum quod mutacio sic describitur : mutacio est unius vocis in aliam sub eodem sono in eadem clave variacio. ⁵⁹Volens mutationes vocum addiscere debet notare quod in nulla clave cantantur plures voces per eundem cantum.

⁵¹ postea] post et hoc modo *lect. dub.*

⁵⁶ etc] etc. sequitur restat etc. *cod.*

⁶⁰ Sed unaqueque vox in sua clave suo cantui assignata ut patet in illa clave ·C·faut ubi ista vox *fa* cantatur per primum cantum be duralem, sed ista vox *ut* cantatur per primum cantum naturalem.

⁶¹ Pro quo sciendum quod alique claves tantum unam habent vocem, sicut primi tres : Gamaut, ·A·re, ·B·mi, et tales nullam penitus habent mutacionem. ⁶² Ratio : quia una sola vox mutare non potest. ⁶³ Alique vero habent duas voces et tales in numero sunt decim, scilicet ·C·faut, ·D·solre, ·E·lami, ·Ef·faut, be·fa·be·mi, Ee·lami, ·F·faut, ·bb·fabmi, ·cc·solfa, ·dd·lasol. ⁶⁴ Et omnes ille claves sicut duas voces habentes, duas habent etiam mutaciones, scilicet unam ascendendo, aliam descendendo exceptis istis duabusque clavibus scilicet ·b·fa·be·mi et ·bb·fa·be·mi, que nullas habent mutaciones. ⁶⁵ Ratio : quia *fa* in *mi* mutari non potest, quia mutacio sonum debet fieri in eodem sono et in eadem clave.

⁶⁶ Modo *mi* semper alcius canitur quam illa vox *fa* econverso. ⁶⁷ Alique vero claves tres habent voces et huiusmodi sunt sex scilicet ·ge·solreut, ·a·lamire, ·c·solfaut, ·d·lasolre, ·gg·solreut, ·aa·lamire et tales sex habent mutaciones, scilicet tres ascendendo et tres descendendo, ut infra clarius patebit.

Versus :

⁶⁸ Vocem si clavis habet unam non variabis

⁶⁹ Cuius sunt gemine poteris bis variare.

⁷⁰ Sed non mutatur ·b·fa·be·mi nec variatur

⁷¹ Eius et octavus ne fit mutacio prava.

⁷² Clavis triplata vocibus sex fit variata.

⁷³ Ulterius notandum quod mutacio nunquam debet fieri nisi necessitas ascendi et descendi hoc requirat, scilicet ut cantans non sciat ulterius ascendere nec descendere. ⁷⁴ Ultimo notandum quod in mutacione vocum semper superior vox mutatur in inferiorem et econverso inferior vox descendendo mutatur in superiorem.

⁷⁵·G·ut quot voces habet <?> Unam tantum [quam] *ut* per primum bdualem et nullam mutacionem.

⁷⁶·A·re 2^a clavis tantum unam habet vocem, scilicet *re* per primum bdualem et nullam mutacionem.

⁷⁷·be·mi tantum unam vocem habet, scilicet *mi*, per primam bdualem et etiam nullam mutacionem.

⁷⁸·C·faut duas habet voces, scilicet *fa* per primum cantum h duralem et *ut* per primum naturalem. Et similiter duas habet mutaciones. ⁷⁹Primam mutacionem habet ascendendo, quia primo mutatur *fa* in *ut* de primo cantu bduali in primum naturalem. ⁸⁰Secundo econverso *ut* mutatur in *fa* descendendo de primo cantu naturali in primum cantum bdualem ut probatur isto modo :

15v

⁸¹·D·solre duas habet mutaciones, scilicet *sol* <per> primum cantum b duralem et *re* per primum naturalem. ⁸²Et etiam duas habet mutaciones, scilicet unam ascendendo | aliam descendendo. ⁸³Primo enim modo mutatur *sol* in *re* ascendendo de primo cantu naturali in primum naturalem. ⁸⁴Secundo modo vero contra mutatur *re* in *sol* in primum bduale ut probatur in practica sequenti etc.

⁸⁵·E·lami habet duas <mutationes>, scilicet *la* per primum cantum b duralem et *mi* per primum naturalem. ⁸⁶Similiter etiam habet duas mutaciones. ⁸⁷Primo enim modo *la* mutatur in *mi* ascendendo de primo cantu b durali in primum naturalem. ⁸⁸Secundo modo econverso mutatur *mi* in *la* descendendo de primo cantu naturali in primum b mollem quod clare patet in notis sequentibus :

⁸⁹·F·faut septima clavis in ordine et propria clavis cantus primi b mollis duas habet voces scilicet *fa* per primum naturalem et *ut* per primum b mollem. ⁹⁰Et similiter duas habet mutaciones. ⁹¹Primo enim modo *fa* mutatur in *ut* ascendendo de primo cantu naturali in primum b mollem. ⁹²Secundo modo vero econverso *ut* mutatur in *fa* descendendo de primo cantu b molle in primum naturale etc.

⁹³·G·solreut propria clavis secundi cantus b duralis tres habet voces, scilicet *sol* per primum naturalem, *re* per primum b mollem, *ut* per secundum bduralem qui ibi incipitur. ⁹⁴Et talis clavis sex habet mutationes. ⁹⁵Primo enim modo *sol* mutatur in *re* ascendendo de primo cantu naturali in primum b mollem. ⁹⁶Secundo modo vero econverso mutatur *re* in *sol* de primo cantu b molli in primum naturalem et hoc modo descendendo. ⁹⁷Sed tertio modo *sol* mutatur in *ut* ascendendo de primo cantu naturali in 2^m b duralem. ⁹⁸Quarto modo vero econverso *ut* mutatur in *sol* descendendo de secundo cantu b durali in primum naturalem. ⁹⁹Quinto vero *re* mutatur in *ut* ascendendo de primo cantu b molli in 2^m b duralem. ¹⁰⁰Sexto vero econverso *ut* mutatur in *re* descendendo.

Prima 2^a

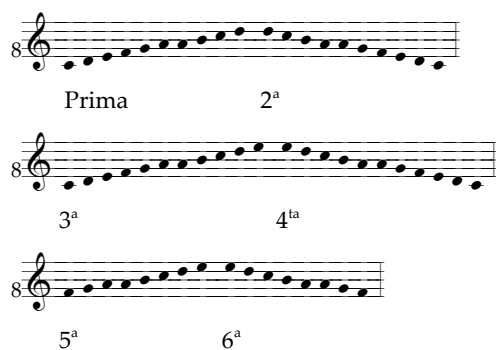
3^a 4ta

5^a 6^a

¹⁰¹·a·lamire illa clavis tres habet voces scilicet *la* per primum naturalem, *mi* per primum b mollem, *re* vero per 2^m b duralem, et sex habet mutationes. ¹⁰²Primo enim modo *la* mutatur in *mi*

ascendendo de primo cantu naturali in primum b mollem. ¹⁰³ Secundo modo *la* mutatur in *mi* ascendendo de primo cantu naturali in primum b mollem. ¹⁰⁴ Secundo modo econtra *mi* mutatur in *la* descendendo de primo cantu b molli in primum naturalem. ¹⁰⁵ Tertio modo vero *la* mutatur in *re* ascendendo de primo cantu naturali in secundum b duralem. ¹⁰⁶ Quarto modo econtra *re* mutatur in *la* descendendo de secundo cantu b durali in primum naturalem. ¹⁰⁷ Quinto modo *mi* vero mutatur in *re* ascendendo de primo cantu b molli in 2^m b duralem. ¹⁰⁸ Sexto modo econtra *re* mutatur in *mi* descendendo de secundo cantu b durali in primum b mollem. ¹⁰⁹ Et omnes iste sex mutaciones clarescant in sequenti figura.

16r

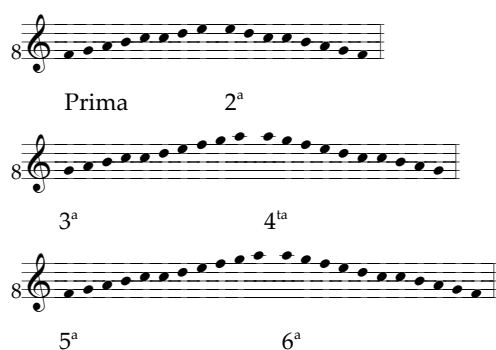
¹¹⁰ b·fa·b·mi duas habet voces, scilicet *fa* per primum b mollem et *mi* per secundum b duralem. ¹¹¹ Et illa clavis b·fa·b·mi nullam habet mutationem. ¹¹² Ratio quia *fa* in *mi* mutare non potest quia mutacio debet fieri in eodem sono ut dictum est de divisione mutacionis. ¹¹³ Et eciam propter duplicem clavem, quarum quilibet servat unam vocem, quia

bdurum querit *mi* et b molle canit *fa*

ymo regula debet intelligendi ubi manet una clavis.

¹¹⁴ ·c·solfaut tres habet voces, scilicet *sol*, *fa* et *ut*. ·c· autem est littera. ¹¹⁵ Et prima vero scilicet *sol* cantatur per primum cantum b mollem, *fa* vero per 2^m cantum h duralem, et *ut* per secundum cantum naturalem. ¹¹⁶ Qui cantus in illa clave incipitur, quia in quacumque clave ubi reperitur illa vox, *ut* designatur quod in

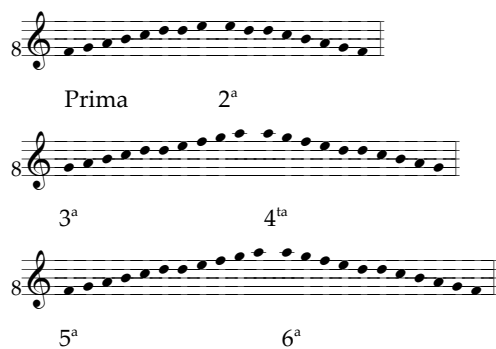
tali clave incipitur aliquis cantus.¹¹⁷ Et illa clavis sex habet mutaciones.¹¹⁸ Primo modo *sol* mutatur in *fa* ascendendo de primo cantu b molli in 2^m h duralem.¹¹⁹ 2° vero modo mutatur *fa* in *ut* ascendendo de 2° cantu h durali in 2^m naturalem.¹²⁰ 3° modo mutatur *fa* in *sol* descendendo de secundo cantu h durali in primum b mollem.¹²¹ 4° modo *ut* mutatur in *fa* de secundo cantu naturale in secundum b mollem.¹²² 5° modo *sol* mutatur in *ut* ascendendo de primo cantu b molli in 2^m naturalem.¹²³ Sexto modo econverso *ut* mutatur in *sol* descendendo de 2° cantu naturali in primum b mollem.

¹²⁴ ·d·lasolre habet tres voces scilicet *la*, *sol* et *re*, *la* per primum b mollem, *sol* per 2^m b duralem, *re* per 2^m naturalem.¹²⁵ Et illa clavis tres habens voces, sex habet mutaciones sicut et alie claves trium vocum.¹²⁶ Primo enim modo *la* mutatur in *fa* ascendendo de primo cantu b molli in 2^m b duralem.¹²⁷ Secundo modo econverso *sol* mutatur in *la* et hoc modo descendendo de secundo cantu b durali in primum naturalem.¹²⁸ 3° modo tunc illa vox *sol* mutatur in *re* ascendendo de 2° cantu b durali in 2^m naturalem.¹²⁹ 4° modo econtra *re* mutatur in *sol* descendendo de secundo cantu naturali in secundum b duralem.¹³⁰ 5° modo autem *la* mutatur in *re* ascendendo de primo cantu b molli in 2^m naturalem.

¹²¹ b mollem] h duralem *cod.*

¹³¹ 6° modo vero econverso *re* mutatur in *la* descendendo de 2° cantu naturali in primum b mollem. ¹³² Et hoc sic probatur :

¹³³ Sequitur nunc de ·e·lami. ¹³⁴ ·e·lami duas habet voces scilicet *la* et *mi*. ¹³⁵ Habet enim *la* per 2^m cantum h duralem, *mi* vero per 2^m cantum naturalem et illa clavis duas habet mutationes sicut et alie claves duarum vocum. ¹³⁶ Primo enim modo *la* mutatur in *mi* ascendendo de 2° cantu h duralem in 2^m naturalem. ¹³⁷ Secundo modo vero econtra *mi* mutatur in *la* descendendo de secundo cantu naturali in 2^m b duralem. ¹³⁸ Et hoc modo sic probatur videlicet.

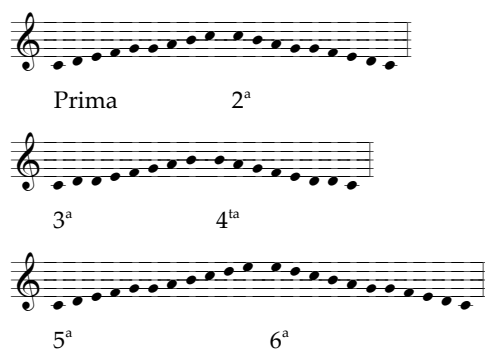
16v

¹³⁹ ·ef·faut duas habet voces similiter et duas mutaciones. ¹⁴⁰ Habet enim unam vocem scilicet *fa* per 2um naturalem et *ut* per secundum b mollem, qui cantus scilicet b mollis ibi reperitur. ¹⁴¹ Et primo modo mutatur *fa* in *ut* ascendendo de 2° cantu naturali in 2^m b mollem. ¹⁴² 2° modo vero econtra *ut* mutatur in *fa* descendendo de 2° cantu b molli in 2^m naturalem. ¹⁴³ Ex quo probatur sic :

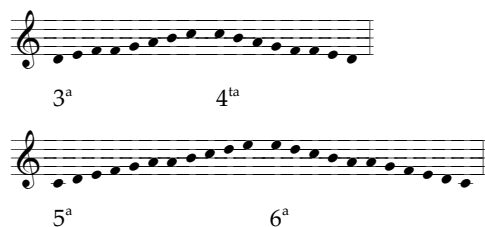
¹⁴⁴ ·g·solreut tres habet voces scilicet *sol*, *re* et *ut*. ¹⁴⁵ Habet enim *sol* per 2^m naturale, *re* vero per 2^m b mollem, *ut* per 3^m b duralem et ultimum. Et illa clavis ·gg·solreut sex habet mutationes sicut

precedentium vocum. ¹⁴⁶Primo enim modo *sol* mutatur in *re* ascendendo de 2° cantu naturali in 2^m b mollem. ¹⁴⁷2° modo e contra *re* mutatur in *sol* descendendo de 2° cantu b molli in 2^m naturalem. ¹⁴⁸3° modo *re* mutatur in *ut* ascendendo de 2° cantu b molli in 3^m b duralem. ¹⁴⁹4° modo e contra *ut* mutatur in *re* descendendo de 3° cantu b durali in 2^m b mollem. ¹⁵⁰5° vero modo *sol* mutatur in *ut* ascendendo de 2° cantu naturali in 3^m b duralem. ¹⁵¹6° modo et ultimo e contra *ut* mutatur in *sol* descendendo de 3° cantu b durali in 2^m naturalem. Sic probatur :

¹⁵²·aa·lamire tres habet voces scilicet *la* per 2^m cantum naturalem, *mi* per 2^m ·b·mollem, *re* vero per 3^m ·b·duralem et etiam sex habet mutaciones. ¹⁵³Primo enim modo *la* mutatur in *mi* ascendendo de 2° cantu naturali in 2^m ·b·mollem. ¹⁵⁴2° modo e contra *mi* mutatur in *la* descendendo de secundo cantu ·b·molli in 2^m naturalem. ¹⁵⁵3° modo *mi* mutatur in *re* ascendendo de 2° cantu ·b·molli in 3^m ·b·duralem. ¹⁵⁶4° modo e contra *re* mutatur in *mi* descendendo de 3° cantu ·b·durali in 2^m ·b·mollem. ¹⁵⁷5° modo *la* mutatur in *re* ascendendo de 2° cantu naturali in 3^m ·b·duralem. ¹⁵⁸Sexto modo e contra *re* mutatur in *la* descendendo de 3° ·b·durali in 2^m naturalem quod patet sic :

¹⁵⁹ Sequitur ·bb·fa·h·mi. ¹⁶⁰ ·bb·fa·h·mi habet duas voces scilicet *fa* et *mi*, *fa* per 2^m b mollem et *mi* per secundum b duralem. ¹⁶¹ Et habet litteram geminatam et nullam habet mutationem, quia *fa* in *mi* mutari non potest ratione precedenti posita in illa clave ·b·fa·h·mi, quia eodem modo dicitur de uno sicut de alio quo ad earundem mutationes. Sequitur ·c·solfa etc.

¹⁶² ·c·solfa duas habet voces, scilicet *sol* per 2^m b mollem, *fa* vero per 3^m b duralem, et ex consequenti duas habet mutationes.

¹⁶³ Primo modo mutatur *sol* in *fa* ascendendo de 2° b molli in 3^m bduralem. ¹⁶⁴ Secundo modo e contra descendendo *fa* mutatur in *sol* de 3° cantu bdurali in 2^m b mollem quod sic patet :

Prima 2^a

¹⁶⁵ ·d·lasol ultima clavis in manu clavium habet duas voces scilicet *la* et *sol*. ¹⁶⁶ Habet enim *la* per 2^m b mollem, *sol* vero per 3^m bduralem et eciam consimiliter duas habet mutationes. ¹⁶⁷ Primo modo mutatur *la* in *sol* ascendendo de 2° cantu b molli in 3um b duralem. ¹⁶⁸ Secundo modo econtra *sol* mutatur in *la* descendendo de 3° cantu b durali in 2^m b mollem.

Prima 2^a

¹⁶⁹ ·e·la ultima clavis omnium clavium habet unam vocem scilicet *la* per 3^m cantum h duralem. ¹⁷⁰ Nullam habet mutationem, quia una sola vox mutari non potest et illa clavis non habet locum in manu, sed extra manum secundum Modernos et modo ad finiendum 3^m cantum b duralem, qui alias non haberet finiri etc.

¹⁷¹Et animadvertendum quod omnes et singule mutaciones iste, tam ascendentes quam descendentes, in subscripta nota manifeste et lucide continentur. Amen.